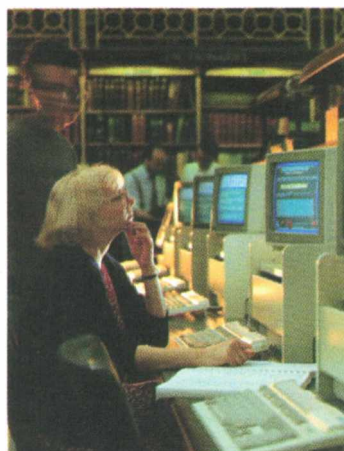

A TUDÁS SZENTÉLYE, A KÖNYVTÁR

KÖNYVTÁRAK

Azokat az intézményeket hívjuk könyvtáraknak, amelyek zömmel a nyilvánosság számára kiadott dokumentumok összegyűjtésével, feldolgozásával foglalkoznak. E munkát azért végzik, hogy az emberek ezekhez a dokumentumokhoz hozzáférhessenek. A könyvtár már nem csupán saját gyűjtésű dokumentumait tárolja, hanem helyet ad ahhoz is, hogy a számítógépes rendszereken keresztül hozzáférjenek az olvasók a számítógép-hálózatokon lévő információforrásokhoz is.

Ezen feladatai mellett a könyvtár még nagyon sok funkciót betölt. Így a könyvek, folyóiratok kölcsönzésén és helyben olvasásán túl lehetőséget ad arra is, hogy ott találkozzunk egymással, a társalgókban beszélgessünk. Gyakorta színhelye a tanulásnak, az oktatásnak, valamint zenét is hallgathatunk, sőt nem egy esetben filmeket is nézhetünk. A kazettát, lemezt ki is kölcsönözhetjük. A könyvtárak gyakran rendeznek kiállításokat, író-olvasó találkozókat.

A számítógépes katalógus a mai nagy könyvtárakban már természetesnek hat

A pannonhalmi Főapátsági Könyvtár klasszicista nagyterme

Hallottad már?

Egy kis túlzással az angol regények fele könyvtárban játszódik, azaz a könyvtár közéleti szerepe sokkal nyilvánvalóbb, mint nálunk. Itt ismerkednek meg a fiatalok, itt jön rá a nagy titokra a detektív, és könyvtár a helye a legelmélyültebb beszélgetéseknek. Persze nem csak nyilvános könyvtárakról van szó, hiszen a jobb módú családoknál a könyvtárszoba volt a társasági élet központja.

MINI IDŐUTAZÁS

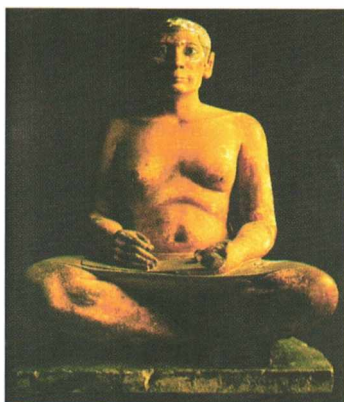
Az első könyvtárak röviddel azután jöttek létre, hogy az írásbeliség elterjedése lehetővé tette a különféle dokumentumok nagyobb számú előállítását. Így lehetett ez már a korai egyiptomi papirusztekercsekkel is. Azt biztosan tudjuk, hogy **2500 évvel ezelőtt az asszír birodalomban az ékírásos agyagtáblákat már könyvtárakban őrizték.**

Volt már egy időutazás,
s az is papiruszokkal kezdődött...
Emlékszel rá?

Asszurbanipál király (Kr. e. 668–626), aki az ókori világ egyik legműveltebb uralkodója volt, Ninive városában hozta létre saját könyvtárát. A várost az ellenséges seregek elpusztították, de az agyagtáblák egy részét megőrizte a föld. A múlt század közepén egy expedíció kiást a város romjait, és több mint 60 000 agyagtáblát talált. Ennek jelentős részét Londonba szállították, ahol hatalmas munkával feldolgozták azokat. Az ókori Mezopotámia történelmének részletei mellett arra is fény derült, hogy az „iratok” egy részét sokszorosították, ami azt sejteti, hogy a nagy könyvtár mellett sok kisebb helyi gyűjtemény is létezhetett.

Asszurbanipál királyt feleségével egy lugasban ábrázolja a British Múzeumban őrzött világhírű dombormű

Egyiptomi írnok szobra
Kr. e. 2500-ból

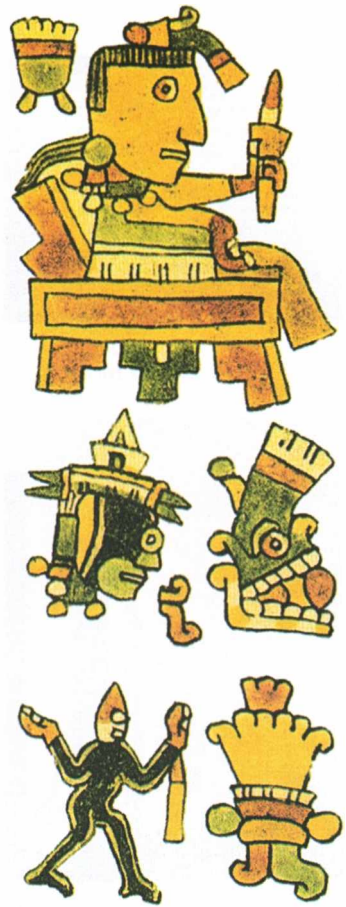
Az ókor legnagyobb könyvtárának gyűjteménye vetekedett a maiakéval. A világhódító Nagy Sándorról elnevezett **egyiptomi Alexandriában** hozták létre utódai a Kr. e. 3. században ezt a félmilliónál is több papirusztekercsnek otthont adó könyvtárát. Az is ismert, hogy szakavatott könyvtárosok dolgoztak benne, akik katalógust is készítettek. Sajnos a könyvtár állománya egy tűzvészben elpusztult Kr. e. 43-ban. Ez pótolhatatlan veszteség, mert a kortársak szerint az ókori világ szinte valamennyi tudományos és irodalmi művéből őriztek itt egy-egy példányt.

A görög kultúrából a papirusztekercsek nagy számban kerültek át a hódító **rómaiakhoz**, akik maguk is nagy becsben tartották az írott szót. Jelentős íróikat már kiadók adták ki, ahol rabszolgák másolták a tekercseket. A rómaiak tökéletesítették a könyvek nyilvántartási módját is, ugyanis a felgöngyölt tekercsre a mai könyvgerinchez hasonló kis csonttáblácskát fűztek, amire ráírták a tekercs legfontosabb adatait. A tehetősebb rómaiak kisebb-nagyobb

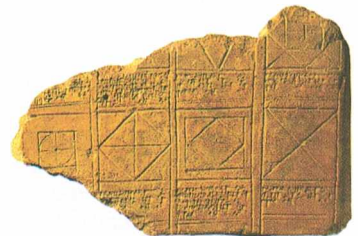
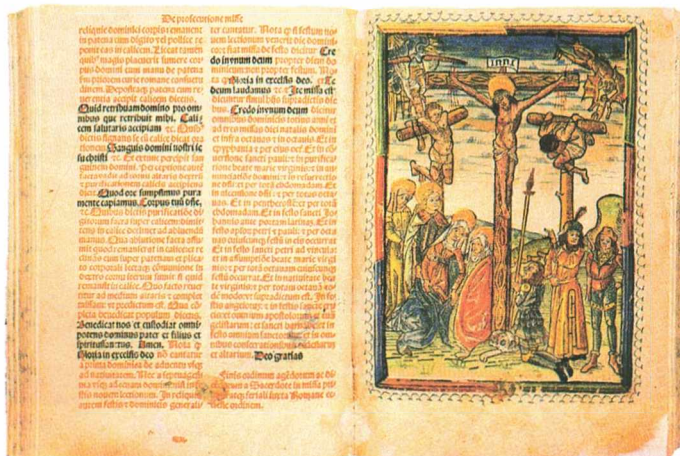
magánkönyvtárat tartottak. Róma városának már Kr. e. 40-ben volt közkönyvtára, s feljegyezték, hogy a birodalom bukása előtt 100 évvel már csaknem 30 közkönyvtár működött a fővárosban. A rómaiak könyvhasználati szokásairól tudunk közelebbit is mondani, ugyanis a Pompeji városát elpusztító vulkánkitörés hamuja a szomszédos Herculaneumban megőrzött számunkra egy római magánkönyvtárat. A 18. században kiásott romok között egy több száz tekercset tartalmazó bepolverezett szobát is találtak. A kutatók a tekercsek tartalmából is meg tudtak valamit menteni, jóllehet nagyobb részük megégett a tűzben.

A könyvtárak további története már a kódexhez kapcsolódik. A **keresztény középkori** Európában a kéziratos könyvek előállítására és gyűjtésére szinte teljesen az egyházi intézményekhez kötődött. Kezdetben kolostorokban és egyházi központok mellett létesültek a nagyobb könyvgyűjtemények. A 13–14. századtól azonban egyre erőteljesebben jelentek meg a könyvtárak az oktatási intézmények, elsősorban a nagy egyetemek, kollégiumok mellett. Oxford, Krakkó vagy Bologna egyetemeki könyvtárúkról is híresek voltak. A könyvnyomtatás felfedezése tovább segítette a könyvtárak elterjedését. Egyre több világi könyvtár jött létre, s a kisebb iskolák is szert tettek gyűjteményre. A 16. században már hazánkban is gyakori a főúri, polgári magánkönyvtár, és találkozhatunk városi könyvtárral is. A 18–19. század hatalmas lökést ad a könyvtárügynek, hiszen a nyomdatechnika fejlődésével, az olvasni tudás egyre általánosabbá válásával, és nem utolsósorban a felvilágosodás szabadabb szellemével segítve egyre több könyv készült. Szélesebb közönsége lett a szépirodalomnak, a tudományok is sokkal több emberhez jutottak el. Ekkor alapítják a modern, nagy gyűjteményeket, a tudományos könyvtárakat és az országhoz, nyelvhez kötődő könyvvagyont összegyűjtő nemzeti könyvtárakat.

A dél-amerikai indián kultúrák is készítették kódexeket, de sajnos a hódítók szinte teljesen elpusztították azokat

Német ősnymotatvány 1487-ből

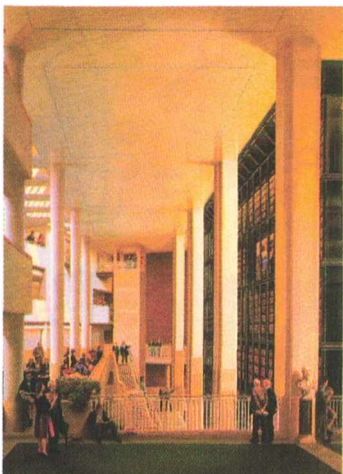
Ez az ékírásos tábla tankönyv volt, pontosabban példatár: geometriai számításokat tanultak belőle a sumer tisztviselők

HÍRES KÖNYVTÁRAK

Az új British Library nagy olvasótermét ilyenre tervezik

Az új British Library társalgóját ilyenre álmodták a tervezők

Hallottad már?

A francia nemzeti könyvtár új épülete Párizsban a Szajna partján áll. Olvasótermeiben 1600 személy ülhet le egyidőben, és 350 000 kötetes csak az olvasótermekben szabadon hozzáférhető anyag. Tervezik, hogy 1998-tól már kétezren dolgozhatnak egyszerre, s nem csupán könyvekkel, hanem számítógépekkel is. Ma még nagyon ritkák a teljes szövegükben számítógépesített könyvtárak, mert a dokumentumok bevitele és tárolása nagyon munka- és esz-közigényes feladat.

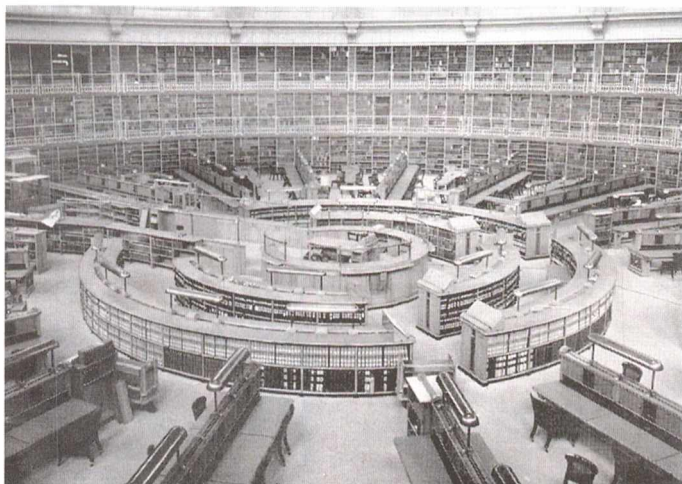
Nagy a csábítás, hogy a különféle könyvtárakat a pusztán kötettség alapján összemérjük, s nagyságrend szerint sorrendbe rakjuk. Persze fontos az is, hogy melyik könyvtár hány dokumentumot őriz, azonban sokszor érdekesebb a gyűjtemény, amelyben nagyon régi, vagy nagyon ritka könyvek vannak. Ugyanígy fontos, ha hosszú ideje folyamatosan gyűjtöttek egy adott témába tartozó könyveket. De nagy értéket hordoznak a kéziratos könyvek (kódexek), és a művészi kivitelű kötések is. Előfordul, hogy egy nagyra tartott régi könyvtárban világraszólóan ritka vagy régi könyv nincs is, de maga a több száz éve egyben maradt könyvállomány, a régi bútorzat, az eredeti sorrendben lévő anyag mégis értékessé teszi.

A világban nagyon sok, s a legkülönbözőbb okok miatt érdekes könyvtár van. Ismerkedjünk hát meg egy-két mondatban a leghíresebbekkel!

A Rómában található **Vatikáni Könyvtár** nem is annyira nyomtatott könyveiről, mint inkább kéziratos anyagáról híres. Gyönyörűen díszített kódexei közül néhány Mátyás király legendás budai könyvárából való, ezek a korvinák.

A londoni **British Library** (Brit Könyvtár) egyike a legnagyobb nemzeti könyvtáraknak. Az 1735-ben alapított könyvtár ma 150 millió dokumentumot őriz, amelyek 625 km hosszú polcot töltenek meg. A könyvtár régi épületének óriási kupolával fedett olvasótermében szinte a világ valamennyi neves tudósa megfordult már.

A Párizsban lévő francia nemzeti könyvtár, a **Bibliothèque Nationale** (Nemzeti Könyvtár) a 14. századi alapítású fran-

A régi British Library híres olvasóterme, a világ egyik legnagyobb kupolája alatt

cia királyi könyvtárból nőtt ki. Érdekessége, hogy 1537 óta királyi rendelet írja elő, hogy minden francia könyvből kerüljön ide egy. Ez az ún. *kötelespéldány**. Később ezzel a rendszerrel más nagy könyvtárak gyarapodását is segítették, a nemzeti könyvtárak legtöbb országban ma is megkapják ezt a jogot.

A világ talán legnagyobb könyvtárát az Egyesült Államokban találjuk, Washingtonban. Ez a **Library of Congress** (Kongresszusi Könyvtár). Nevét onnan kapta, hogy 1800-ban kifejezetten az amerikai törvényhozás, a kongresszus számára hozták létre. A könyvtár ma közel 130 millió dokumentumot őriz, amiből több mint 29 millió a könyv, de nagyon jelentősek a több milliós kézirat-, film- és egyéb gyűjteményei is. Külön érdekessége, hogy a feldolgozott dokumentumok összességükben 470 nyelvet képviselnek.

Hazánkban is szép számmal találunk figyelemre méltó könyvtárakat, amelyek értékes gyűjteménnyel és nagy hagyománnyal rendelkeznek. Van olyan is, mint a már említett **Bibliotheca Corviniana, Mátyás király könyvtára**, amely szétszóródott a világban. Az egykor európai hírű 2500 kötetes kódexállományából már csak 52 korvina van idehaza. Más régi gyűjteményeink szerencsésebbek voltak.

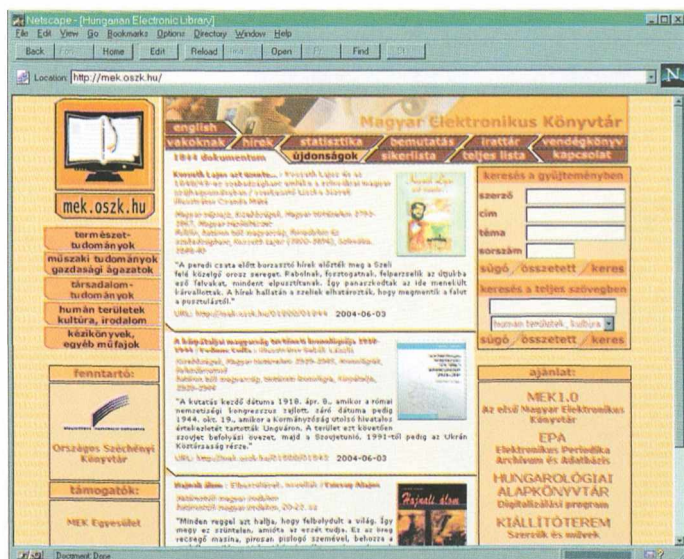
A francia nemzeti könyvtárhoz hasonlóan nálunk is léteznek **elektronikus könyvtári gyűjtemények***, némelyikük nem is kötődik valódi könyvtárhoz, csak a számítógépes világhálózaton található meg. Ilyen kezdeményezés nálunk a Magyar Elektronikus Könyvtár.

A Francia Nemzeti Könyvtár új épülete négy, egymással szembefordított, nyitott könyvet formáz

Az amerikai Kongresszusi Könyvtár főépületének képe

Firenzében készített kódex címlapja, Mátyás korvinái közül

A Magyar Elektronikus Könyvtárban sok ezer dokumentum teljes szövege tanulmányozható

A debreceni Református Kollégium Könyvtára

Több mint 900 éves az a leltár, amelyben a **Pannonhalmi Bencés Főapátság könyvárát** – 80 kódexet – először összeírták. 1832-ben építették meg a napjainkban szépen helyreállított könyvtárpéületet, amely ma is otthont ad az oktató munkát segítő 320 000 kötetes gyűjteménynek. Itt őrzik az első leírt magyar szavakat tartalmazó írást, a Tihanyi alapítólevelet 1055-ből, és 14 kézzel írott régi kódex van a könyvtár birtokában.

Szintén szerzetesi renchez kötődik a másik dunántúli műemlékkönyvtárunk, az egykori **Zirci Cisztercita Apátság Könyvtára**. Ez a könyvtár is az oktatást szolgálta, különösen 18–19. századi természettudományi anyaga nagyszemű. Ma az egykori iskola neves diákjának, Reguly Antalnak (1819–1858) nevét viseli a 70 000 kötetes gyűjtemény.

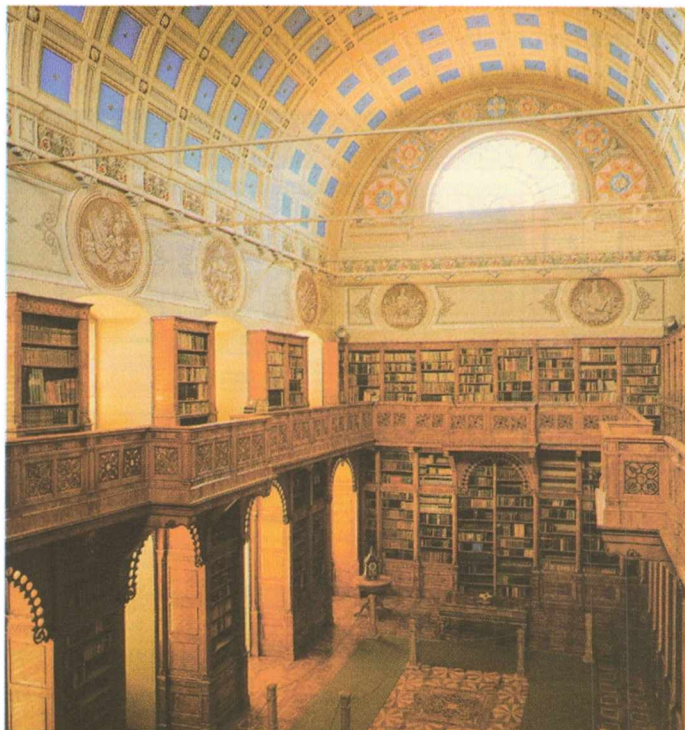
A **debreceni Református Kollégium Könyvtára** szintén egyházi könyvtár, a református valláshoz kötődik. A több mint félmillió állomány legrégebbi kötetei ma is az egykori környezetben, a régi könyvtári polcok és bútorok között tanulmányozhatók. A **sárospataki Református Kollégium Könyvtára** a debrecenihez hasonlóan egy református oktatási intézményhez tartozik.

Főúri könyvtárból ered hazánk nemzeti könyvtára, az **Országos Széchényi Könyvtár**. Az európai mércével mérve is jelentős gyűjtemény alapjait Széchényi István édesapja,

Hallottad már?

Ahogy az aztékoknak nagyon szép kódexei is voltak, rendelkeztek persze könyvtárakkal is. A legnagyobb ilyen gyűjtemény a mai Mexikó területén lévő Texcocóban volt. Sajnos a könyvtárat a spanyol hódítók megsemmisítették. Ma már csak négy hiteles azték kódex ismert, igaz azok közül egy a Kolumbusz előtti időkben készült.

A világ talán legrégebbi kódexe is a közép-amerikai indián kultúrák szülötte. A drezdai maja kódex korát csaknem 800 évre teszik, szintén Mexikóból való s csillagászati jövendölésekkel foglalkozik.

A zirci apátsági könyvtár nagyterme a karzatról

Széchenyi Ferenc fektette le, mikor 1802-ben a nemzetnek ajándékozta igen jelentős, kb. 15 000 kötetes könyvtárát. Az Országos Széchényi Könyvtár minden magyar és magyar vonatkozású dokumentumot gyűjt, mai állománya közel 5 milliós. Nevezetes a több mint 500 kódex, amelyből 32 korvina.

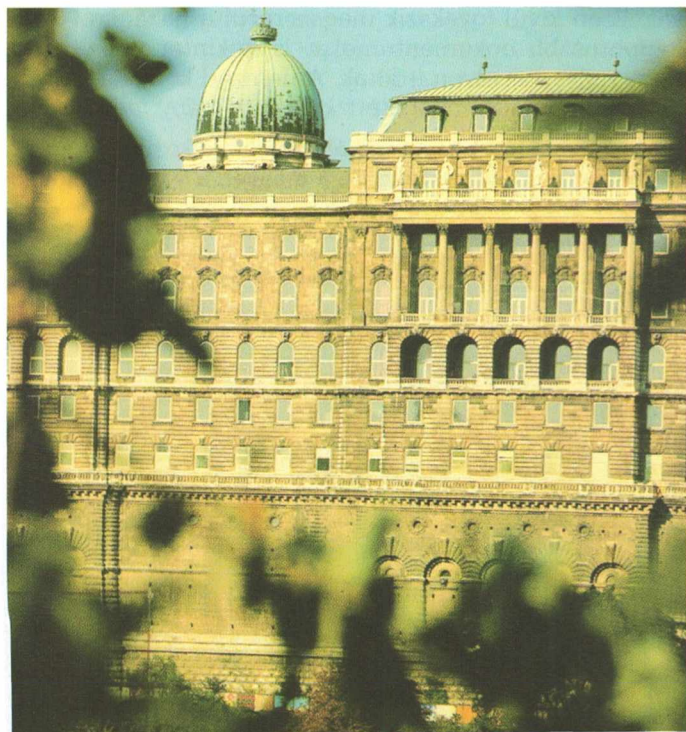
Ahogy Széchényi István 1825-ben adományával létrehozta a Magyar Tudományos Akadémiát, úgy alapozta meg 1826-ban az **Akadémiai Könyvtárat** a neves könyvgyűjtő főúr, gróf Teleki József. A könyvtárba más tudománygyűjtemények és -hagyatékok is bekerültek, így hamarosan az ország legjelentősebb tudományos könyvtára lett. A csaknem félmillió kéziratgyűjteménnyel rendelkező könyvtár mai összállománya másfél millió kötet, amelyből több mint 1000 *ősnymtatvány*, tehát a könyvnyomtatás első évtizedeinek emléke.

Hazánkban még több régi, nagy hagyományú és építészetiileg is szép könyvtár van, így figyelemre méltó **az egri, a kalocsai és a pécsi gyűjtemény** is. A nagyobb egyetemek, főiskolák, illetve híres kutatóintézetek szintén jelentős modern gyűjteménnyel rendelkeznek.

Vedd számba, hogy eddigi kirándulásaid során milyen régi könyvtárakat látogattál meg! Tervezz be kirándulásaidba könyvtárlátogatást!

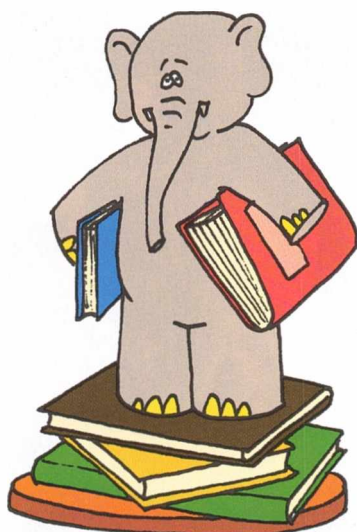

A Széchényi Könyvtár alapítója, Széchényi Ferenc, Széchényi István édesapja (Figyelj, az apa és fia nem ugyanúgy írja a nevét!)

A könyvek értékére jellemző, hogy a középkorban láncsal erősítették a polchoz azokat, nehogy lábuk keljen

Az Országos Széchényi Könyvtár épülete a Budavári Palotában

No és Te hány könyvtárat látogatsz?

KIS KÖNYVTÁR, NAGY KÖNYVTÁR...

Az ismeretek közvetítésének egyik fontos színhelye a könyvtár. Nem tudna azonban ezen feladatnak megfelelni, ha nem alkalmazkodna a különféle csoportok igényeihez. Egészen más feladatai vannak egy hatalmas nemzeti könyvtárnak, s megint mások egy jól szervezett iskolainak. Ezért a könyvtárak legkülönbébb típusai jöttek létre, hogy ki tudja szolgálni a kutatni, tanulni, művelődni és szórakozni vágyó embereket. A típusok nem függetlenek, hanem egymással kapcsolatot tartó, egymást segítő **könyvtári hálózatot** alkotnak.

A mai időknek megfelelő legfontosabb típusok:

- *nemzeti könyvtár*
- *közművelődési könyvtárak*
- *szakkönyvtárak*
- *felsőoktatási könyvtárak*
- *iskolai könyvtárak*

A **nemzeti könyvtár**nak az a feladata, hogy egy adott nemzethez vagy annak nyelvéhez, nyelveihez tartozó minden dokumentumot beszerezzen és feldolgozzon. Ez azt jelenti, hogy például az Országos Széchényi Könyvtár teljességre törekedve gyűjt minden magyar nyomdából kikerült művet, s a külföldön megjelent magyar nyelvű anyagokat. Ezen kívül igyekszik megszerezni a hazánkról szóló legfontosabb dokumentumokat is, tekintet nélkül arra, hogy milyen nyelven íródtak. A nemzeti könyvtárak rendelkeznek a már emlegetett *kötelezpéldány joggal*.

A **közművelődési könyvtári hálózat**tal találkozunk leggyakrabban, hiszen ide tartoznak a **megyei, a városi és a köz-**

A sárospataki Református Kollégium Könyvtárának nagyterme, 1817-ből

ségi könyvtárak is. Ennek a csoportnak egész működését meghatározza az, hogy *lakossági igényeket kell kielégítenie*. Az átlagos közművelődési könyvtár jól kiszolgálja a tanulni, művelődni és szórakozni vágyó közönség igényeit, a nagyobbak elkülönített gyermek, ifjúsági, zenei részleggel igyekeznek alkalmazkodni a különböző könyvtárlátogató rétegekhez. A közművelődési könyvtáraknál az egyes altípusok szervesen egymásra épülnek, *így általában a fiók-könyvtár – városi könyvtár – megyei könyvtár modellel* találkozhatasz. Ezek praktikusán megosztják a dokumentumok elérését, használatát, és a könyvtári élet említett „kellemes” oldalát a lehető legközelebb viszik az olvasóhoz.

A **szakkönyvtárak** a legspecializáltabb könyvtárak, hiszen *feladatuk egy-egy szakmai terület vagy tudományág szakirodalmi és információs igényeinek a kielégítése*. Természetesen az egyes speciális intézmények (például tudományos kutatóintézetek) is rendelkeznek saját gyűjteménnyel, amelyek ha nem is nyilvános könyvtárként tartoznak bele a szakkönyvtári rendszerbe, de szolgáltatásaikkal (például másolatküldés, könyvtárközi kölcsönzés) segíteni tudják a szakkönyvtári rendszer munkáját.

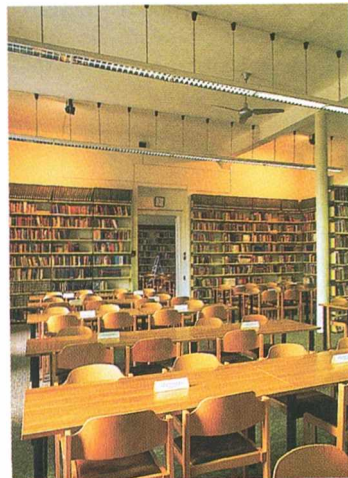
A **felsőoktatási könyvtárak** nagyon régi intézmények és feladatuk sem igen változott az elmúlt 6-700 év során: az adott *oktatási intézmény oktató-nevelő és tudományos tevékenységének kiszolgálása*. Bár ezek a könyvtárak is nyilvános könyvtárak, zömükben mégis az egyetemi oktatók és hallgatók igényeivel foglalkoznak. Ez azt is jelenti, hogy a tudományos kutatás, magas szintű oktatás igényei miatt ezeknek a könyvtáraknak igen elevenen kell reagálnia az információs társadalom kihívásaira, így az új könyvtári technológiákat, azok használatát és oktatását is ezek a könyvtárak veszik át elsőként.

Az oktatási intézményekben működnek az **iskolai könyvtárak**. Ez a típus számokra is ismerős, hiszen napi munkád egyik legfontosabb segítője. Amellett, hogy a tanároknak és a diákoknak biztosítja az iskolai munkához szükséges dokumentumokat, ez a színtere az önálló könyvhasználat megtanulásának is. Kis településeken előfordul, hogy az iskolai könyvtár egyben a falu vagy község legnagyobb könyvgyűjteménye is, ekkor közművelődési feladatokat is elláthat.

Lakóhelyeden és környékén milyen típusú könyvtárakat ismeresz? Próbáld besorolni őket a fenti felosztásba!

Hallottad már?

A középkori egyetemek mellett ott találjuk a velük csaknem azonos időpontban alapított egyetemi könyvtárat is. Ezek a könyvtárak a kor ismert nagy szerzetesi könyvtáraival összehasonlítva világiasabb gyűjteményeknek adtak otthont. Az 1243-ban a spanyolországi Salamancában megalapított egyetemnek már tíz évvel később önálló könyvtára is volt. Az önálló oxfordi könyvtár létrehozása (1337) azonban csak később követte a világhírű egyetem megalapítását (1250 körül).

A szegedi Egyetemi Könyvtár olvasóterme

? KÉRDÉSEK

1. Melyek a könyvtárak legfontosabb feladatai?
2. Mi a nemzeti könyvtár? Mondj rá hazai és külföldi példát is!
3. Melyek a leghíresebb, történetileg is érdekes magyar könyvgyűjtemények?

Zárt raktár modern egyetemi könyvtárban

Hallottad már?

Bár a régebbi könyvtárak „szabadpolcos” rendszerűek voltak, hiszen a nagyteremben gyakorlatilag minden könyv elhelyezésre került, azonban a nagy közgyűjtemények és tudományos könyvtárak 19. századi létrejöttékor ez az elgondolás nem tűnt tarthatónak. Ezért létrejöttek a „raktári rendszerű” könyvtárak, ahol jobb helykihasználással akár több milliós állományt is el lehetett helyezni. Korunkban megint más tendencia érvényesül, ma olyan könyvtárakat építenek, ahol a nyilvánosan elérhető olvasói terekben jószerezivel az egész állomány elér. A modern alapítású egyetemek közül pl. a konstanzi könyvtárban több mint félmillió kötet van szabadpolcon egyetlen olvasótermi térben.

A KÖNYVTÁR FELEPÍTÉSE

Az eddigiek alapján nem meglepő, hogy a különféle könyvtárak felépítése, belső rendje alaposan eltér, hiszen más szerkezetben, más feltételekkel kell egy több milliós állományt „hozzáférhetővé” tenni, mint egy pár tízezer kötetes iskolai könyvtárat.

Zárt raktár és szabadpolcos rendszer

A lényegi különbség abból fakad, hogy az olvasótermekben, a kölcsönzőben szabadon hozzáférhető-e a könyvtári állomány nagyobbik része, vagy a dokumentumok tetemesebb része zárt raktárakban van, ahova az olvasók nem mehetnek be.

A **zárt raktári* rendszerű könyvtárak**ban az olvasó és a dokumentum között a kapocs a katalógus*, a számítógépes rendszer és a tájékoztató könyvtáros. A kisebb gyűjteményekben a könyvtári anyag szabadon hozzáférhető az olvasói termekben. Az ilyen könyvtárat **szabadpolcos* rendszerűnek** nevezzük. Ennek legnagyobb előnye, hogy az olvasók közvetlen kapcsolatba kerülhetnek a dokumentumokkal, korlátozás nélkül bolyonghatnak a szakrendben elhelyezett könyvespolcok között és szabadon válogathatnak.

Nem ritka az sem, hogy a könyvtárak a **vegyes rendszert** választják. Így van egy jelentős szabadpolcos rendszer, de a ritkábban használt vagy védendő, értékesebb állományt zárt raktárakban tartják.

Egy korszerű könyvtár kölcsönzője

A könyvtári szakrend: az ETO

A szabadpolcos részben a **könyveket tartalmuk szerinti csoportokba rendezik**, ezért az egymással rokon tartalmú kötetek egymás mellé kerülnek. A könyv és könyvtár évezredek története során sokféle módszert kitaláltak arra, hogyan helyezték el a könyveket. Végül századunk elejére alakult ki a ma is használt rendszer. Ez az **Egyetemes Tizedes Osztályozás (ETO)***. Az ETO lényege, hogy **tíz főosztályból** álló szerkezetbe sorolja be a könyveket, amelyek tovább bonthatóak újabb **tíz osztályba**, majd **tíz alosztályba** és így tovább.

A tudományok tíz főosztálya az ETO szerint a következők:

- 0 általános, összefoglaló művek
- 1 filozófia, lélektan, etika és esztétika
- 2 vallástudományok
- 3 társadalomtudományok
- 4 (üres jelenleg)
- 5 természettudományok
- 6 alkalmazott tudományok, technika
- 7 művészetek, sport
- 8 nyelv- és irodalomtudomány
- 9 földrajz, történelem és életrajzok

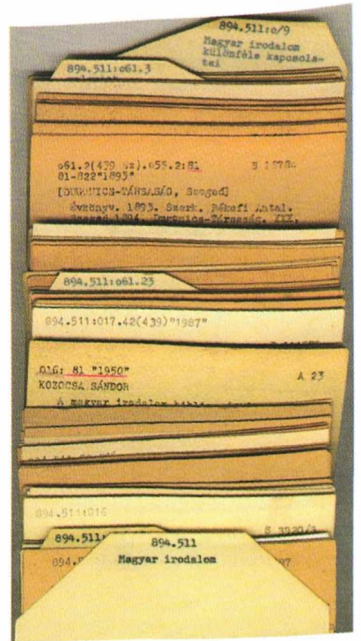
Ha ebben a rendszerben el akarunk helyezni egy geometriáról szóló művet, akkor az a következő számot kapja:

- 5 természettudomány
  - 51 matematika
    - 510 mennyiségtan
    - 511 számelmélet
    - 512 algebra
    - 513 geometria
    - stb.
  - 52 csillagászat
  - 53 fizika
  - 54 kémia
  - stb.

A számok, illetve csoportok tovább is részletezhetőek, ha nagyobb könyvtárban vagy az egész rendszer szempontjából kisebb téma miatt erre szükség van. Így például a 8-as (nyelv- és irodalomtudomány) főosztályban a magyar irodalom a következő helyre kerül: 894.511.

Ezek a számok a kisebb könyvtárakban a könyvek raktári jelzetei is, amit a könyvek gerincére ragasztanak, hogy később is könnyedén vissza tudják tenni őket szakrendi helyükre a polcra.

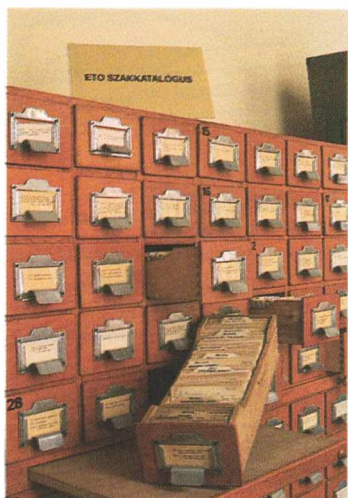
Az itt látható könyvgerincen mást is észrevehetünk. Az egyik a **szakrendi jelzet*** (a csillagászat ETO-száma), de alatta egy másik jelzet is van. Ez a betűkombináció arra

A hagyományos ETO-katalógus cédulái

Mit találunk egy könyvtári könyv gerincén?

Katalógusfiókok az ETO-katalógus magyar irodalmi részéből

Hallottad már?

A könyvtárak katalógusai kezdetben betűrendes vagy tematikus jegyzékek voltak. A cédu-lakatalógus viszonylag modern, 19. századi találmány. A nagy könyvtári gyűjtemények azonban napjainkban is kiadják kötetesen katalógusukat, elsősorban a tudományos kutatás számára. Így pl. a British Library nyomtatott katalógusa több mint 400 hatalmas kötetből áll. Ma már persze ezek a kiadványok korszerű adatbázis formájában, CD-ROM-on jelennek meg, s nagy részük elérhető az interneten keresztül is.

utal, hogy az adott szakjelzeten belül hol a betűrendi helye az adott könyvnek. Ezt a második jelzetet, a **betűrendi jelet**,* megalkotója után *Cutter-számnak* is nevezzük. Ha a két szám együttesen a könyv polcon elfoglalt helyét jelöli, akkor az egész jelzést (például az 520 C71-et) gyakran hívják **helyrajzi számnak*** is. Ott ahol a könyveknek van zárt raktári tárolóhelye is, gyakran kapnak a dokumentumok **raktári számot** is, mert előfordulhat, hogy csak ideiglenesen kerülnek szabad polcra, s később visszaviszik őket a raktárba. Az ilyen raktári rend viszont általában véve mechanikus, a könyvek beszerzési egymásutánjára épül.

Katalógusok

A fenti szakrend ismeretében egy szabadpolcos könyvtárban remekül eligazodunk, ha egy adott téma iránt érdeklődve válogatni akarunk a könyvek között. Ha azonban konkrét könyvet keresünk, amelynek az adatait is tudjuk, más eszközre van szükségünk. Ha a könyvállomány jelentős része zárt raktárban van, akkor nekünk, olvasóknak is, s a könyveket rendben tartó könyvtárosoknak is szigorúbb nyilvántartó rendszerre van szüksége. Ez a rendszer a könyvtári katalógus, pontosabban a könyvtári **katalógusok**. **A könyvtári katalógusok a könyvtárban található dokumentumok számbavételén alapulnak, s lehetővé teszik azok sokoldalú visszakeresését.**

A katalógusok arra az ötletre épülnek, hogy míg egy könyv fizikai valójában csak egy helyre rakható, addig a róla készült rövid leírás tetszés szerinti példányban előállítható és besorolható. **A katalóguscédula a dokumentumot helyettesíti, annak névjegye, minden fontos adatot tartalmaz róla.**

A katalóguscédulán formailag leírják a könyvet (címleírás), besorolják, hogy milyen témakörbe, témakörökbe tartozik (szakozás). Ahhoz, hogy a katalógusok egységesek és pontosak legyenek, szigorú szabályok alapján kell dolgozni.

Nézzük meg, mit tudhatunk meg a könyvről anélkül, hogy kézbe vennénk! Kiemelten szerepel az első szerző, alatta

371.6 H 79

B 134.562

Homor Tivadar

Az információ és az ember / Homor Tivadar, Mészáros Antal
Szeged: Mozaik, 1999. 144 p.: ill., 24 cm

Bibliogr.: p. 135–141.

ISBN 963 697 222 2

371.6:024

002/003

09

ragasztott: 910,- Ft

Könyv- és könyvtártörténet

Könyvtárhasználat

Ismeretszerzési eszközök, módszerek

a mű címe, alcíme. Ezt követi az összes szerző felsorolása. Majd a kiadási adatok: kiadás helye, a kiadó és az év. Még a terjedelmet is megtaláljuk, ez esetben 224 oldal, sőt, megtudjuk, hogy illusztrált, részben színes képekkel. A 24 cm a gerincmagasságot mutatja. Megtudjuk még, hogy van-e bibliográfia a könyvben és ha igen, mekkora és hol található, majd a cédulán szerepel az ISBN szám is. Ezeket az elemeket a könyv árának feltüntetése zárja.

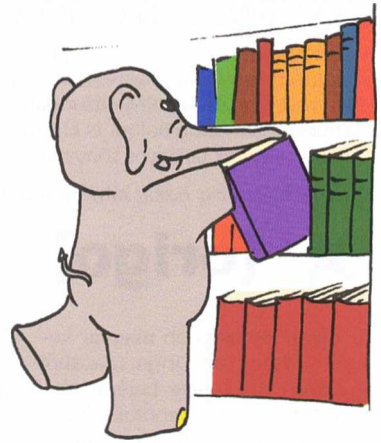
Ezek az adatok lehetővé teszik, hogy besoroljuk katalógusba a művet. **A szerzői betűrendes katalógus* a művek szerzői szerinti sorrendben tartalmazza a dokumentumok adatait.** A példában szereplő cédulát tehát két betűrendi helyre is betesszük (mert két szerzője van). Egymás mellett, két oszlopban szerepelnek a jól ismert, részletes ETO-számok. Ezek lehetővé teszik, hogy a cédulát az **ETO szerinti szakkatalógusba** (példánkban) három helyre is beosszuk.

Láthatjuk azonban, hogy az ETO-számok mellett a tartalmi ismérvek szavakkal kiírva is szerepelnek. Ez hasonló rendszer, mint az ETO, azzal a különbséggel, hogy itt nem a mindenki számára értelmezhető szakjelzetekkel soroljuk tartalmi csoportokba a könyveket, hanem saját anyanyelvünkön írjuk le, pár rövid szóval. Ezek **a mű tartalmát tömören kifejező kifejezések a tárgyszavak.** **A tárgyszó-katalógus* a lexikonhoz hasonlóan a tárgyszavak betűrendjében tartalmazza a katalóguscédulákat.**

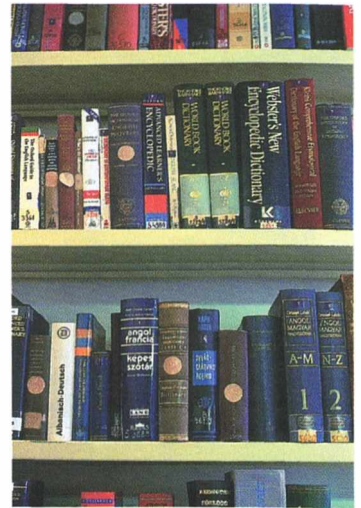
A katalóguscédulán azonban további adatokat is találunk a felső szegélyen. Ezeket azonban már nem lesz nehéz megtalálnunk. A bal felső sarokban szereplő szám az ETO-szakjelzetből és egy Cutter-számból áll, tehát azt mutatja, hol a helye a könyvnek a szabadpolcos rendszerben. A jobb oldali szám a raktári szám. Ha visszakerül a könyv a raktárba, akkor mechanikusan ez határozza meg a helyét a polcon.

A segédkönyvtár

Legtöbb könyvtárban ez külön részleg, a kisebb könyvtárakban csak néhány polc. **A leggyakrabban használt kézikönyvek, bibliográfiák és lexikonok, szótárak helye a segédkönyvtár*.** Ez a gyűjtemény mindig jó, ha a könyvtáros kezére esik, innen lehet elindulni, ha keresünk valamit. Az itt található kézikönyvekkel már foglalkoztunk, használatukról lesz még szó.

A kézikönyveket akkor ismered meg, ... ha a lábadra esik egy

A segédkönyvtár kötetei

? KÉRDÉSEK

1. Hasonlítsátok össze az ETO- és a tárgyszó-katalógust!
2. Mi a szabadpolcos rendszer? Melyek az előnyei és a hátrányai?
3. Ugyanazt a témát keressétek ki egy tárgyszó- és egy ETO-katalógusban is!

INTERNET-STARTVONAL II.

Az interneten való keresést sajátos ellentmondás jellemzi: egyrésztől sokszor nagyon nehéz megtalálni a kívánt információkat, másrésztől kitűnő keresőrendszerek segítik munkánkat. A hatalmas „információtenger” rendszerezése és kezelése azonban – valljuk be – még gyermekcipőben jár, ezért érdemes kísérletezgetni, párhuzamosan több dolgot is kipróbálni. Az alábbiakban néhány fontos „webkikötőt” sorolunk fel, amelyek nem nélkülöznek bizonyos könyvtári-informatikai szemléletet sem, és amelyekkel elindulhatsz az „infosztrádán”.

Nézzük először a hazai kiindulópontok legjavát:

Az egyik legnagyobb magyar keresőrendszer, az Origo igazából egy nagy internetes bejárat (ún. portál) része. Itt nemcsak általában lehet keresni, de katalógus is van.

(<http://vizsla.origo.hu/katalogus>)

Nagyjából ugyanazt a célt szolgálja, mint az Altavista, ha tetszik annak „konkurensé” a magyar hálózaton. Ez volt az első minden szóra visszakereső rendszer idehaza.

(<http://www.heureka.hu>)

A KiKi különlegessége, hogy csak személyek után kereshetsz benne. Akkor nagyon praktikus, ha valakinek az elektronikus levelezőcíme (e-mail) kell.

(<http://www.net.hu/kiki/>)

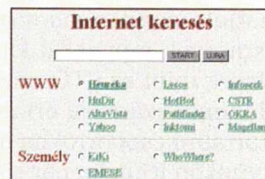
A szakrendi katalógusokhoz (pl. ETO) hasonló, tematikus keresőrendszer, amelyben akkor keresünk, ha egy adott téma hazai forrásait akarjuk áttekinteni.

(<http://www.hudir.hu>)

A WebKat a Neumann-ház nagy-szerű szolgáltatása, a legfontosabb magyar webhelyeket katalógusszerűen feldolgozva hozza.

(<http://www.webkat.hu/>)

Ügyes webmesterek összegyűjtik a legfontosabb keresők „bejáratait”, úgy, hogy az űrlapot kitöltve választhatod meg, melyik rendszerben történjen a lekérdezés.

(<http://www.net.hu/search/>)

Az idegen nyelvű, külföldi keresőrendszerek is hasonló típusúak, csak számuk jóval nagyobb, most csak a legismertebbeket nézzük meg:

Még ma is a legnépszerűbb ez a klasszikusnak számító teljes szövegű visszakereső. Több tízmillió internetes oldalt ismer és megbízhatóan elő is keresi azokat.

(<http://www.altavista.com>)

Manapság a legnépszerűbb általános internetes kereső a GOOGLE, amellyel nagyon egyszerűen és hatékonyan kereshetsz.

(<http://www.google.com>)

A Yahoo elsősorban tematikus kereső, az ETO-katalógushoz hasonló. Ha konkrétumokat nem ismeresz, csak a témádat tudod, ezzel indulj el az interneten.

(<http://www.yahoo.com>)

Végül nézzünk meg néhány olyan helyet, ahol kifejezetten könyvtári jellegű eligazítást kaphatunk:

MAGYAR ELEKTRONIKUS KÖNYVTÁR
HUNGARIAN ELECTRONIC LIBRARY

Elsősorban digitális formában meglévő dokumentumokat tartalmaz. Másodlagos funkcióként tematikus kalauzul szolgál a hazai és nemzetközi elektronikus könyvtárakhoz.

(<http://www.mek.oszk.hu>)

Az 1997-ben alapított Neumann János Digitális Könyvtár a hazai digitális könyvtárak vezető intézményeként kínálja szolgáltatásait.

(<http://www.neumann-haz.hu>)

HUNOPAC

Magyar online katalógusok

Ez a hely akkor lesz segítségéddé, ha arra vagy kíváncsi, hol és milyen könyvtárkatalógusok érhetők el az internet magyar szegletében.

(<http://www.mek.iif.hu/porta/virtual/magyar/opac.htm>)